

УДК 342.951

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У МИТНІЙ СФЕРІ

LEGAL MECHANISM OF IMPROVEMENT OF THE REGULATION OF INFORMATION RELATIONS IN THE SPHERE OF CUSTOMS

Пересоляк В.І.,

*здобувач кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Статтю присвячено правовому механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері. Охарактеризовано правовий механізм удосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері. Охарактеризовано ознаки правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері. Визначено основні міжнародно-правові акти, що регулюють інформаційні відносини в митній сфері.

Ключові слова: правовий механізм, правове регулювання інформаційних відносин, інформаційні відносини, інформаційні відносини у митній сфері, митна справа.

Статья посвящена правовому механизму усовершенствования урегулирования информационных отношений в таможенной сфере. Охарактеризован правовой механизм усовершенствования урегулирования информационных отношений в таможенной сфере. Охарактеризованы признаки правового механизма усовершенствования урегулирования информационных отношений в таможенной сфере. Определены основные международно-правовые акты, регулирующие информационные отношения в таможенной сфере.

Ключевые слова: правовой механизм, правовое регулирование информационных отношений, информационные отношения, информационные отношения в таможенной сфере, таможенное дело.

The article is devoted to the legal mechanism of improvement of the regulation of information relations in the sphere of customs. The legal mechanism of improvement of the regulation of information relations in the sphere of customs is characterised. The signs the legal mechanism of improvement of the regulation of information relations in the sphere of customs are characterised. The main international legal acts which regulating the information relations in the sphere of customs are determined.

Key words: legal mechanism, legal regulation of information relations, information relations, informational relations in the sphere of customs, customs.

Актуальність теми. У контексті сучасних євро-інтеграційних процесів, глобалізації, розвитку інформаційного суспільства, розвитку України як правової й демократичної держави, реформи фіскальної служби, еволюції інформаційного законодавства України важливого значення набуває дослідження проблеми правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері.

Дослідження правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній

сфері має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення інформаційного законодавства України, а також для сприяння зовнішньоекономічній діяльності суб'єктів господарювання України. Унаслідок цього, дослідження правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері є важливим для розвитку науки адміністративного права та науки інформаційного права. Саме тому автор статті має на меті охарактеризувати правовий механізм удосконалення врегу-

лювання інформаційних відносин у митній сфері. Завданнями статті є такі: охарактеризувати правовий механізм удосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері; охарактеризувати ознаки правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері; визначити основні міжнародно-правові акти, що регулюють інформаційні відносини в митній сфері.

Проблема правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема І.Г. Бережнюка, В.К. Колпакова, П.В. Пашка, Д.В. Приймаченка, О.В. Синєокого та В.В. Ченцова.

Виклад основного матеріалу. Процеси і зміни, пов'язані з формуванням правового механізму вдосконалення регулювання інформаційних відносин у сфері митного права, зумовлені формуванням інформаційного суспільства, безумовно, кардинально підвищують суспільне значення й роль інформаційних відносин та інформаційної діяльності в митній сфері, що, у свою чергу, спричинює істотне збільшення обсягів правового регулювання в цій сфері. Правові механізми вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері нині зумовлені потребами правового регулювання нових правовідносин, що виникають у зв'язку зі значними змінами в зовнішньоекономічній діяльності держав світу. Інформація в митній сфері набула важливого значення для економічного й інформаційного розвитку суспільства, бізнесу й держави.

Інтенсивний розвиток новітніх технологій у сфері комунікацій, глобальні інтеграційні процеси, становлення інформаційного суспільства викликають пильну увагу до можливостей впливу на індивідуальну та масову свідомість, актуалізують проблему правового регулювання суспільних відносин у галузі інформаційної політики [1, с. 6].

На сьогодні існує чимало правових прогалин у правовому регулюванні інформаційних відносин у митній сфері в Україні. У цьому контексті В.А. Капилов зазначає щодо особливості субстанції інформаційних відносин, яка відрізняється від матерії та енергії, тому має певні особливості й властивості, які зумовлюють специфіку інформаційних процесів у митній сфері [2]. Наявність такої специфіки не раз підкреслювали фахівці в галузі інформаційного та митного права, стверджуючи, що інформація будь-якого виду, яка створюється, застосовується або розповсюджується в адміністративно-правовій системі, має певні властивості, що тягнуть за собою певні юридичні наслідки під час її обігу [3].

Узагальнюючи різні погляди про властивості інформаційних відносин у митній сфері, вважаємо за доцільне дещо змінити акценти й класифікувати їх на дві групи – загальні та юридичні. Із розвитком інформаційних і комунікаційних технологій у митній сфері пов'язана більшість змін у правовому механізмі інформаційних відносин у митній справі на шляху до інформаційного суспільства. Уважається, що так само, як у XVII ст. промислова революція змінила тогочас-

ний світ і стала економічною базою для народження нового економічного укладу – капіталізму, на сьогодні відбувається так звана «інформаційна революція», яка змінює традиційні схеми загальної взаємозалежності постійним збільшенням кількості каналів комунікації у світовій політиці й економіці і стає передумовою становлення інформаційного суспільства [4]. Важливою особливістю сучасних процесів глобалізації та інформатизації є так званий «економічний і технологічний розвиток, що вилучає», сутність якого полягає в постійному збільшенні розриву між розвинутими країнами й рештою країн світу.

Одним із перших міжнародних правових актів, яким зроблено спробу накреслити основні принципи та шляхи формування й розвитку інформаційного суспільства, є «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства» [5], прийнята лідерами «Великої Сімки» найбільш розвинутих країн світу в м. Окінава 22 липня 2002 р. Згідно з положеннями цієї Хартії, сутність стимульованої інформаційної й комунікаційної технології, економічної й соціальної трансформації полягає в її здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей у митній сфері. Подібні правові акти на міжнародному рівні були прийняті в межах ООН, ОБСЄ, Ради Європи. Крім того, нині більшість держав, зокрема й Україна, прийняли національні нормативно-правові акти з питань розбудови інформаційного суспільства, у тому числі правового регулювання інформаційних відносин у митній сфері України.

Певні цілі та завдання сформульовані щодо інформаційного суспільства в Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй [6], затвердженої резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 08 вересня 2000 р, яка, безсумнівно, є програмним документом, що визначає основні цілі й принципи міждержавного співробітництва у XXI ст.

Митне право України – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері зовнішньоекономічних відносин. Ці відносини складаються з митної політики, міжнародних правил, зовнішньоторговельних угод, порядку й умов переміщення через митний кордон товарних, транспортних, фінансових та інформаційних потоків, а також із загальноприйнятих заходів тарифного й нетарифного регулювання, експертного контролю тощо. Основною юридичною базою є Конституція України [7], Митний кодекс України [8], Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [9]. Також протягом тривалого часу діяв Закон України «Про Єдиний митний тариф» [10], який утратив чинність у зв'язку із прийняттям нового Митного кодексу України 2012 р. Упродовж віків митниця була й залишається одним із суттєвіших чинників державності й незалежності країни, яскравим свідченням фінансового суверенітету.

Перші відомості про мито на території сучасної України належать до IX ст. Саме тоді на нинішніх землях України виникає протягом кількох століть розвивається могутня Київська Русь. Були свої митні порядки в Запорозькій Січі, яка відіграла величезну роль у становленні України як держави. Досить складний

порядок митних стосунків існував в Україні із Литовсько-Польською державою. Чітку систему митної справи мала славна козацько-гетьманська держава.

Пам'ятним днем митників став день 25 червня 1991 р., коли Верховна Рада прийняла Закон України «Про митну справу України», у якому проголосила, що Україна «як суверенна держава створює свою власну митну систему і здійснює митну справу» [11].

На сьогодні митна політика належить до найважливіших напрямів суверенітету України, що зумовлює особливу увагу до них законодавчої й виконавчої політики при формуванні міжнародно-правової позиції та вирішення внутрішніх проблем держави.

У науковій літературі дотепер пропонуються різні визначення поняття державно-правового механізму митної політики. На думку С.В. Ківалова і Б.А. Кормича, теоретичні й практичні аспекти митної політики України та державно-правового механізму регулювання інформаційних відносин у митній сфері засвідчують передусім важливу роль, яку відіграє митна політика серед інших напрямів державної політики на сучасному етапі [12, с. 185]. Саме цей вид державної діяльності являє собою впливовий важіль захисту національних інтересів, зокрема в економічній сфері. Маючи великий арсенал засобів економічного й неекономічного характеру, митна політика є, майже за Аристотелем, певним способом досягнення цілей держави. Змістовий аспект митної політики, як і державної політики загалом, визначається її організаційним і регулятивно-контролюючим спрямуванням.

Науковці виокремлюють і різні ознаки інформаційних відносин у митній сфері. Так, наприклад, такими ознаками С.В. Ківалов називає щодо митної політики реалізацію в процесі діяльності як органів державної влади (зокрема митних органів), так і недержавних інституцій. Згідно з традиційними підходами, митна політика є передусім складовою зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності держави, тобто входить до системи зовнішніх функцій держави, але це є дуже вузьким сприйняттям цього явища. На сьогодні значення митної діяльності держави значно розширилося, навіть важко перелічити ті сфери суспільного й державного життя, на які мають вплив результати цієї діяльності: це й економіка, і внутрішня та зовнішня політика, екологія, соціальна сфера, військова безпека тощо. Узагалі, розглядаючи проблему просторового буття держави, необхідно відмітити, що воно виходить за межі державних кордонів. Якщо мова йде про геополітичні інтереси, про сфери впливу тощо, то ці аспекти діяльності державного апарату виходять далеко за межі території окремої держави. Так само як і абсолютно неможливо чітко обмежувати якісь сфери державної діяльності суто внутрішньою або зовнішньою спрямованістю. Тому інституціональний механізм формування митної політики включає не лише внутрішньодержавні, а й міжнародні інституції [12, с. 186].

М.Г. Шульга визначає, що товари й транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України, підлягають митному оформленню. Відповідно до чинного Митного кодексу України, митне

оформлення товарів і транспортних засобів комерційного призначення має дві складові: забезпечення дотримання встановленого законодавством України порядку переміщення; проведення статичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі та транзиту через її територію [14]. Метою митного оформлення є поміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення під певний митний режим або завершення його дії. Митне оформлення здійснюється у визначених місцях, у позначені строки й у певних органах.

Позитивне сприйняття Україною міжнародно-правової доктрини у сфері митної справи зумовило утвердження нових підходів, деякі них відображено ще в Митному кодексі України 2002 р. [14], який уже втратив чинність, а потім і в новому Митному кодексі України 2012 р. Отже, митне оформлення товарів і транспортних засобів при їх транскордонному переміщенні потребує подальшого ґрунтовного наукового дослідження й відповідного митно-правового врегулювання.

Учені виокремлюють специфічні ознаки правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері щодо специфічних ознак управління митною службою України, її місця та ролі в системі державних органів. У науковій літературі пропонуються різні визначення поняття «врегулювання інформаційних відносин у сфері митного права». Ми погоджуємося з думкою О.К. Ткачової, В.Б. Говорухи, які зазначають, що митні органи в процесі безпосередньої реалізації митної політики не тільки координують інші державні органи з питань, що належать до їхньої компетенції, а за рахунок накопичення досвіду практичної діяльності вони суттєво впливають на формування митної політики шляхом зворотного зв'язку з іншими органами державної влади [15]. Узагальнюючи різні підходи до визначення поняття «митні органи», доходимо висновку, що митні органи України – головний суб'єкт забезпечення, функціонування й удосконалення дійового та ефективного інституціонального механізму формування й реалізації державної політики у сфері митно-правового регулювання суспільних відносин.

Однією з найбільш важливих для окремої людини, суспільства та держави є масова інформація. Згідно зі ст. 20 Закону України «Про інформацію» [16], масова інформація визначається як публічно поширювана друкована й аудіовізуальна інформація. Головним критерієм розмежування цього виду інформації та інших видів критеріїв публічної поширеності щодо врегулювання митних відносин у сфері митного права є масове розповсюдження для відносно невеликого кола осіб, які класифікуються за допомогою форми подання інформації, друкованої або аудіовізуальної. Як уже зазначалося вище, ключовою для розуміння сутності правового регулювання інформаційних відносин у митній сфері є їх дуалістична природа, яка полягає в тому, що, з одного боку, вони є звичайними підприємствами, а з іншого – трибуною для висловлювання поглядів і демократичної комунікації.

Виконуючи роль громадського спостерігача, інформаційні відносини в митній сфері та засоби масової інформації мають забезпечувати контроль за публічною владою, прозорість діяльності органів публічної влади, інформуючи громадськість про важливість зловживання й правопорушення в цій сфері, акцентуючи увагу владних інституцій на питаннях, що викликають суспільний інтерес, діяльності митної служби України. Варто зазначити, що у визначення вище концепція щодо інформаційних відносин у митній сфері може бути реалізована лише з однією умовою – забезпечення прав свобод інтересів громадян, фізичних і юридичних осіб. Саме на забезпечення такої незалежності спрямована більшість правових гарантій у діяльності митних органів держави.

Одним із важливих суб'єктів інформаційної діяльності у сфері масової інформації є інформаційні агентства. Як правило, саме інформаційні агентства є основним джерелом інформації, що розповсюджується за допомогою електронних засобів масової інформації. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформаційні агентства» [17], інформаційні агентства – це зареєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють з метою надання інформаційних послуг. Хоча насправді інформаційні агентства не лише надають інформаційні послуги щодо інформаційних відносин у митній сфері шляхом поширення інформаційної продукції, а й створюють власні інформаційні продукти. Адаже діяльність інформаційних агентств включає такі дії, як збирання, оброблення, створення, зберігання, підготовка інформації до поширення, випуск і поширення інформаційної продукції.

Інформаційне агентство може бути створене в будь-якій організаційній формі та має статус юридичної особи, якого набуває з моменту його державної реєстрації. Мита, завдання, функції й порядок діяльності інформаційного агентства визначається національним законодавством і його статутом або положенням, яке затверджується засновником або співзасновниками інформаційного агентства.

Одним із видів соціальної відповідальності є юридична (правова) відповідальність, до якої притягаються громадяни за їхню шкідливу для суспільства й держави поведінку, за порушення встановлених законодавством правових вимог, велінь держави. Адміністративна відповідальність – це репресивний вид відповідальності, де покарання має характер особистого визнання кари, а вольовий вплив спрямовується на волю правопорушника з метою повного психічного переживання ним кари, подолання певних мотивів, якими зумовлюється ірраціональна поведінка, і стимулювання мотивів, що мають схилити до поведінки, котра узгоджується з правовими приписами. Вона полягає в застосуванні до порушника державними органами або службовими особами державно-примусових заходів, передбачених адміністративним правом. Адміністративна відповідальність зобов'язує винну особу зазнати встановлених правовими нормами негативних наслідків і настає за наявності фактичної підстави її застосування до правопорушника. Адмі-

ністративне правопорушення (проступок) – це передусім діяння, поведінка, проступок, акт зовнішнього вираження ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства. Без адміністративного проступку як особливого виду правопорушення немає й не може бути адміністративної відповідальності, так само як немає і кримінальної відповідальності без злочину [18, с. 150]. Разом із тим підставою адміністративної відповідальності є не тільки адміністративне правопорушення (проступок), а й порушення норм інших галузей права у випадках, прямо передбачених чинним законодавством [19, с. 291]. У цьому випадку порушення норм інших галузей права (зокрема податкового й митного права) не є адміністративним правопорушенням, але є підставою для адміністративної відповідальності.

Отже, можна констатувати, що нині в Україні змінилося розуміння митної політики в сучасній науковій доктрині, розширилося розуміння місця, ролі і змісту митної політики, правового механізму регулювання щодо інформаційних відносин у митній сфері.

Одним із видів адміністративних правопорушень є порушення митних правил. Порушенням митних правил визнається протиправна, винна (навмисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на встановлений порядок управління й за яку відповідальність передбачена ст. 104–120 Митного кодексу України. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою кримінальної відповідальності. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил має більш конкретні цілі – вона спрямована на стосунки фізичних і юридичних осіб у сфері митної справи України, на забезпечення охорони митних правил, а також виховання поваги до цих правил у всіх учасників митних відносин.

Висновки. В Україні вдосконалення правового механізму регулювання інформаційних відносин у митній сфері триває й сьогодні, зокрема впроваджуються новітні технології оброблення даних, здійснюється пришвидшення надання адміністративних послуг органами Державної фіскальної служби України, продовжується процес гармонізації митного законодавства України та митного законодавства Європейського Союзу.

Існують перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі, зокрема щодо порівняльно-правового аналізу правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері в Україні та інших країнах Європи; еволюції інформаційного права в Україні та країнах Європейського Союзу; впливу інформаційного суспільства на правове регулювання інформаційних відносин у митній сфері; участі неурядових організацій у розвитку правового регулювання інформаційних відносин у митній сфері.

Отже, у статті охарактеризовано проблему правового механізму вдосконалення врегулювання інформаційних відносин у митній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Синєокий О.В. Високотехнологічне інформаційне право України: [навч. посіб. для студ. юрид. та неюрид. спец.] / О.В. Синєокий. – Х.: Право, 2010. – 360 с.
2. Капилов В.А. Інформаційне право: [навч. посіб.] / В.А. Капилов. – М.: Юрист, 2002. – 49 с.
3. Молдаванов М.І. Сучасний діловий документ: [метод. посіб.] / М.І. Молдаванов, Г.М. Сідорова. – К.: Техніка, 1992. – С. 210–211.
4. Корнева Т.В. Митний контроль в Україні: організаційно-правові питання / Т.В. Корнева. – К., 2003. – С. 17–19.
5. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства ООН від 22 липня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_163.
6. Декларація тисячоліття ООН: Затверджена Резолюцією 55/2 Генеральної асамблеї від 08 вересня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_621.
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № № 44–48. – Ст. 552.
9. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
10. Про Єдиний митний тариф: Закон України від 05 лютого 1992 р. (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 259.
11. Про митну справу України: Закон України від 25 червня 1991 р. (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 44. – Ст. 575.
12. Ківалов С.В. Митна політика України: [підруч.] / С.В. Ківалов, Б.А. Кормич. – Одеса: Юридична література, 2001. – 256 с.
13. Шульга М.Г. Правовий механізм митного оформлення переміщення товарів / М.Г. Шульга // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2008. – С. 76–81.
14. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 38–39. – Ст. 288.
15. Ткачова О.К. Напрями вдосконалення державного управління митними органами / О.К. Ткачова, В.Б. Говоруха // Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». – 2012. – № 5. – С. 77–81.
16. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
17. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.
18. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: [моногр.] / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
19. Колпаков В.К. Адміністративне право України: [підруч.] / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.